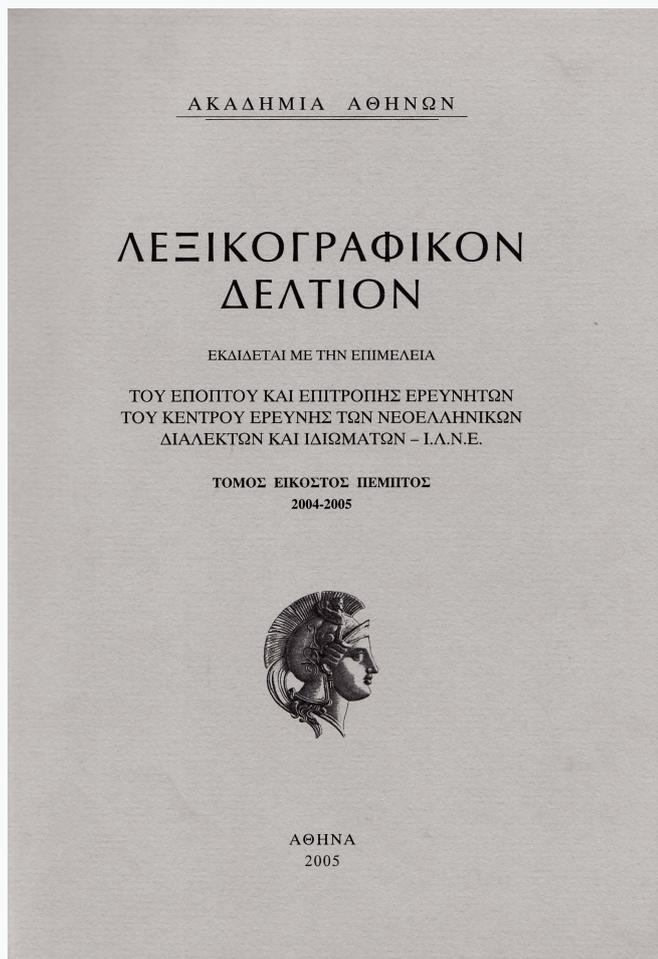

Lexicographic Bulletin

Vol 25 (2005)

Lexicographic Bulletin

The adventures of a Casanova in the Modern Greek dictionaries. The issue of proper names with metaphorical meaning in lexicography

Angeliki Efthymiou, Grammatiki Karla

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

ΑΘΗΝΑ

2005

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE

25 (2004-2005)

ISSN: 0400-9169
e-ISSN: 2945-2759

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

ΑΘΗΝΑ

2005

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

Β. Δίπλα 1 - Λεωφόρος Συγγρού 129 Αθήνα 117 45

Επιμέλεια εκδόσεως:

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΟΜΗΣ, Ακαδημαϊκός, Επόπτης του Κέντρου.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ, Διευθύντρια του Κέντρου.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΕΗΣ, Ερευνητής.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΡΛΑ, Ερευνήτρια.

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RECHERCHES DES DIALECTES GRECS
MODERNES

1, rue V. Dipla - 129, bd Syngrou Athènes 117 45

Comité de rédaction:

NICOLAS KONOMIS, Membre de l'Académie d' Athènes.

ELEFThERIA GIAKOUMAKI, Directrice du Centre.

STAMATIS BÉIS, Chercheur.

GRAMMATIKI KARLA, Chercheur.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
<i>Αγγελική Ευθυμίου & Γραμματική Κάρολα: Οι περιπέτειες ενός Καζανόβα στα λεξικά της νεοελληνικής: Ο λεξικογραφικός χειρισμός των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία . .</i>	5-34
<i>Χρυσούλα Καραντζή - Ανδρειωμένου: Γλωσσογεωγραφικά του νομού Καστοριάς</i>	35-68
<i>Κώστας Καραποτόσογλου: Έτυμολογικά της δυτικής κρητικής διαλέκτου</i>	69-118
<i>Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου: Μικρασιατικά ιδιώματα περιοχής Βιθυνίας και Ιωνίας (αποτελέσματα μιας γλωσσικής αποστολής)</i>	119-148
<i>Emmanuelle Moser - Karagiannis: Animale forme? Quelques réflexions sur l' utilisation des noms d' animaux en grec et en français</i>	149-160
<i>Αντώνης Δ. Μπουσμπούκης: Βλάχικα λατινογενή δάνεια σε νεοελληνικά ιδιώματα της Μακεδονίας</i>	161-168
<i>Μαρία Κ. Παπαδοπούλου: Το ιδίωμα της Πάτμου</i>	169-196
<i>Πίνακας ελληνικών λέξεων</i>	197-221
<i>Πίνακας φράσεων</i>	223
<i>Πίνακας ξένων λέξεων</i>	224-228

ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΕΝΟΣ ΚΑΖΑΝΟΒΑ ΣΤΑ ΛΕΞΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ: Ο ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΜΕ ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

0. Εισαγωγή

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα κύρια ονόματα με μεταφορική σημασία στα μονόγλωσσα λεξικά της ΝΕ. Η εργασία αποτελείται από έξι μέρη. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος θα αναφερθούμε σε θεωρητικά ζητήματα που αφορούν στην κατηγορία των κύριων ονομάτων, ενώ στο δεύτερο μέρος θα εξετάσουμε τους γλωσσικούς μηχανισμούς που ευθύνονται για τη χρήση των κυρίων ονομάτων ως κοινών. Στο τρίτο μέρος θα εξετάσουμε σε ποιο βαθμό ενσωματώνονται τα κύρια ονόματα στα λεξικά μιας γλώσσας, ενώ στο τέταρτο και πέμπτο θα εστιάσουμε τη μελέτη μας στα λεξικά της νεοελληνικής. Τέλος στον επίλογο θα συνοψίσουμε τα βασικά συμπεράσματα της έρευνάς μας.

1. Η σημασία των κυρίων ονομάτων

Με τα κύρια ονόματα έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν πολλοί γλωσσολόγοι και φιλόσοφοι, διατυπώνοντας ο καθένας τη δική του θεωρία σχετικά με το αν τα ονόματα αυτά έχουν σημασία ή όχι. Σύμφωνα με το κριτήριο της ύπαρξης ή μη ύπαρξης σημασίας μπορούμε να χωρίσουμε τις βασικές θεωρίες που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη σημασία των κυρίων ονομάτων σε δύο μεγάλες κατηγορίες.

α. Οι θεωρίες της πρώτης κατηγορίας (όπως αυτές των Mill 1843 και Kripke 1972) υποστηρίζουν ότι τα κύρια ονόματα δεν έχουν σημασία, είναι κενά περιεχομένου και αποτελούν ετικέτες ή ταμπέλες που παραπέμπουν σε συγκεκριμένη και μοναδική οντότητα.

β. Αντίθετα, οι θεωρίες της δεύτερης κατηγορίας υποστηρίζουν ότι τα κύρια ονόματα έχουν σημασία, αλλά κάθε θεωρία δίνει τη δική της ερμηνεία για το είδος της σημασίας αυτής. Λόγω της περιορισμένης έκτασης και του ειδικού θέματος της εργασίας δεν είναι δυνατό να αναφερθούμε στο σύνολο των

θεωριών αυτών, παρά μόνο να παρουσιάσουμε συνοπτικά ορισμένες μόνο από αυτές και να τις ταξινομήσουμε σε τρεις υποκατηγορίες.

1. Στην πρώτη θα εντάξουμε τις θεωρίες (όπως αυτές των Frege 1892, Russell 1905, Strawson 1950 και Searle 1958) που δέχονται ότι τα κύρια ονόματα έχουν μόνο περιγραφική σημασία, που απαρτίζεται από το σύνολο όλων των προτάσεων που ισχύουν για μια οντότητα και αποτελούν περιγραφές της. Για παράδειγμα, η σημασία του ονόματος 'Αριστοτέλης' είναι το σύνολο των εκφράσεων 'ο δάσκαλος του Μεγάλου Αλέξανδρου', 'ο φιλόσοφος που γεννήθηκε στα Στάγειρα' κλπ.

2. Στη δεύτερη μπορούμε να κατατάξουμε τη θεωρία του Kleiber (1981), που θεωρεί ότι το κύριο όνομα έχει σημασία που ισοδυναμεί με ένα κατηγορημα κατονομασίας (η σημασία του 'Πέτρος' είναι 'ονομάζομαι Πέτρος')¹.

3. Τέλος στην τρίτη υποκατηγορία μπορούμε να αναφέρουμε θεωρίες (όπως αυτές των Marmaridou 1991, Gary-Prieur 1994, Jonasson 1994), που προσπαθούν να συνδυάσουν τις παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις, επιχειρούν μια διχοτόμηση του σημασιολογικού περιεχομένου των κύριων ονομάτων και θεωρούν ότι η 'όποιας μορφής' σημασία τους διαμορφώνεται σε περισσότερα του ενός επίπεδα και/ή σε συνδυασμό με κειμενικές παραμέτρους. Για λόγους συντομίας, θα αναφερθούμε συνοπτικά σε δύο μόνο από τις θεωρίες αυτές που, παρά τα κοινά τους σημεία, παρουσιάζουν επίσης πολλές διαφορές.

Μία από τις θεωρίες αυτές αναπτύχθηκε από τη Marmaridou (1991), που υποστηρίζει ότι υπάρχουν περισσότερο και λιγότερο πρωτοτυπικά κύρια ονόματα. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, τα πρωτοτυπικά κύρια ονόματα είναι μονολεκτικοί και σημασιολογικά αδιαφανείς τύποι, δεν έχουν σημασία και παραπέμπουν σε μία μόνο οντότητα σύμφωνα με συγκεκριμένες και κοινωνικοπολιτισμικά καθορισμένες διαδικασίες. Αντίθετα, τα λιγότερο πρωτοτυπικά κύρια ονόματα έχουν σημασία, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων το σύνολο των εγκυκλοπαιδικών γνώσεων που έχουν οι ομιλητές για το αντικείμενο αναφοράς, και συγγενεύουν περισσότερο με την κατηγορία των κοινών ουσιαστικών. Τα όρια μεταξύ κοινών και κύριων ονομάτων δεν είναι ευκρινή, αλλά υπάρχει ένα συνεχές (continuum) μεταξύ τους. Επίσης, τα λιγότερο πρωτοτυπικά μέλη της κατηγορίας των κύριων ονομάτων συγχέονται με τα κοινά όχι μόνο ως προς τη σημασία αλλά και ως προς τη μορφή, με αποτέλεσμα άλλοτε να γράφονται με κεφαλαία όπως τα κύρια και άλλοτε με μικρά όπως τα κοινά.

1. Για μια αναλυτική κριτική παρουσίαση των βασικών θεωριών που έχουν διατυπωθεί για τα κύρια ονόματα βλ. Kleiber (1981), Marmaridou (1991).

Μια διαφορετική θεωρία είναι αυτή της Gary-Prieur (1994), που υποστηρίζει ότι υπάρχουν δυο διαφορετικά στάδια στην ερμηνεία ενός κύριου ονόματος, η σημασία και το περιεχόμενο. Στη θεωρία αυτή, η σημασία εξομοιώνεται με αυτό που ο Kleiber (1981) θεωρεί κατηγορημα κατονομασίας, ενώ το περιεχόμενο είναι το σύνολο των ιδιοτήτων που αποδίδονται στο αντικείμενο αναφοράς του κύριου ονόματος².

2. Τα κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται ως κοινά

Η εξεύρεση μιας θεωρίας που να καλύπτει όλες τις πτυχές της σημασίας των κυρίων ονομάτων γίνεται ακόμη πιο δύσκολη αν λάβουμε υπόψη περιπτώσεις όπως αυτές στα παραδείγματα

1. *Ο Πέτρος είναι μεγάλος³ Καζανόβας.*

2. *Η Μαρία είναι αληθινή Μέγαιρα.*

3. *Η ΑΕΚ ανταμώνει ξανά με την ομάδα που της έδωσε την πρώτη σφαλιάρα πριν από 3 μήνες, ο Παναθηναϊκός με την παλιά του νέμεση, ο Ολυμπιακός με την παρέα που του 'κλεισε το σπίτι στον πρώτο γύρο⁴.*

4. *Αμερικανός μαικήνας επένδυσε στη σύγχρονη αυτή Κιβωτό υψηλής τεχνολογίας και σε οκταμελή επιστημονική ομάδα, ισάριθμων ανδρών και γυναικών, ποσόν μεγαλύτερο από 32 δισ. δρχ.*

5. *Ήταν μία νίκη που ζητούσε επίμονα ο Σαΐντ Αουίτα, μέντορας τώρα πια των Μαροκινών δρομέων.*

6. *Ο Μπαράκ, αυτός ο «Ναπολέον» της πολιτικής ζωής, όπως τον λένε οι οπαδοί του, πρέπει να πιάσει το νήμα από εκεί που το άφησε το 1996 ο μέντορας και φίλος του, ο Γιτζάκ Ράμπιν και να επιστρέψει στο μέλλον.*

2. Σε ό,τι αφορά στην ελληνική βιβλιογραφία, με τα ελληνικά κύρια ονόματα έχουν ασχοληθεί αρκετοί Έλληνες ερευνητές. Αναφέρουμε εδώ ενδεικτικά τις εργασίες των Ανδριώτη (1959), Βαγιακάκου (1963), Μπούτουρα (1912), Συμεωνίδη (1992) και Τομπαΐδη (1990), που ερευνούν τα ελληνικά κύρια ονόματα από διαχρονική κυρίως σκοπιά, της Γιαννακίδου (1992), που συζητά τις σημασιολογικές θεωρίες των Searle και Kripke, και του Τρυφερούλη (2001), που εξετάζει τα κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται ως κοινά από σημασιολογική και διαχρονική κυρίως σκοπιά. Έχουμε ήδη αναφερθεί επίσης στη μελέτη της Margaridou (1991).

3. Για το θέμα των προσδιορισμών που συνοδεύουν τα κύρια ονόματα στις χρήσεις αυτές, βλ. μεταξύ άλλων Jonasson (1992), Kleiber (1992).

4. Τα παραδείγματα 3-14 αντλήθηκαν από τον ΕΘΕΓ της ιστοσελίδας του Ινστιτούτου Επεξεργασίας Λόγου (www.ilsp.gr). Σημειώνουμε ότι στην εργασία αυτή δεν επιφέραμε καμία ορθογραφική, συντακτική ή άλλου είδους αλλαγή στα παραδείγματα αυτά.

7. Σε λίγο περιμένετε να ακούσετε για τον Θωμά Λιακουνάκο ότι είναι “**μαικήνας και προστάτης των τεχνών και των γραμμάτων**”.

8. Μεγάλοι **φαντομάδες** της υπόθεσης παραμένουν οι επιτήδαιοι του Ίντερνετ, οι οποίοι ενεργούν υπό την σκέπη του νομικού κενού ή την ανωνυμία που τους παρέχει η υψηλή τεχνολογία.

9. Θυμάστε, γράφαμε γι’ αυτήν πριν από δύο μήνες, όταν κρυβόταν απ’ τους **κέρβερους** γονείς της.

10. Οι **κέρβεροι** της υποδιεύθυνσης μέτρων τάξης της Ελληνικής Αστυνομίας ξεκίνησαν κάνοντας αποφασιστικές συστάσεις σε δημοσιογράφους και φωτορεπόρτερ.

11. Η Μπίμπι Άντερσον, μια από τις **ηγερίες** του Ίνγκμαρ Μπέργκμαν και μια από τις μεγαλύτερες ηθοποιούς του σουηδικού θεάτρου, έρχεται την Παρασκευή στην Ελλάδα για να συμμετάσχει σε ελληνοσουηδική συνάντηση-σεμινάριο γύρω από θέματα μουσικής και θεάτρου.

12. Ο 18άχρονος γιος του Νίκος, στέλεχος της Εθνικής Νέων, αντικατέστησε χθες το “**μαθουσάλα**” (40 ετών) Τάσο Μητρόπουλο μισή ώρα πριν από το τέλος.

13. Παραδέχεται πως είναι βαθιά **νάρκισσος** και όχι μόνο.

14. Λέγεται μάλιστα πως περισσότερο υπολογίζει τον Μελισσανίδη, γιατί γνωρίζει πολύ καλά ότι ο πρώην πρόεδρος θα κινήσει γη και ουρανό για να επανέλθει - ως **μεσσίας** - στην ΠΑΕ.

15. Στη Μαρία αρέσουν πολύ τα **σάντουιτς**⁵.

16. Πήγα και αγόρασα έναν **τσελεμεντέ**.

17. Βρες στον **άτλαντα** πού βρίσκεται η Κίνα.

18. Ο ασθενής πάσχει από **πάρκινσον**,

όπου το κύριο όνομα συμπεριφέρεται ως κοινό. Η αλλαγή κατηγορίας του ονόματος στα παραδείγματα 1-14 αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως **αντονομασία** ή **μεταφορά** και σπανιότατα ως **μετωνυμία**, ενώ η αλλαγή κατηγορίας των παραδειγμάτων 15-16 αναφέρεται ως περίπτωση μετωνυμίας (βλ. μεταξύ άλλων Marmaridou 1991, Flaux 1992, Gary-Prieur 1992, Jonasson 1992, Fontant 1998, Τρυφερούλης 2001). Για να περιγράψουν περιπτώσεις παρόμοιες μ’αυτές των παραδειγμάτων 1-14, οι περισσότεροι μελετητές (βλ. Marmaridou 1991, Jonasson 1992, Kleiber 1992) χρησιμοποιούν τον όρο μετα-

5. Από το όνομα του άγγλου ευγενή που επινόησε αυτό το είδος φαγητού.

φορά⁶, ενώ ο όρος αντονομασία χρησιμοποιείται από ορισμένους γαλλόφωνους κυρίως γλωσσολόγους (Flaux 1992, Fontant 1998). Από την άλλη, ο όρος μετωνυμία (βλ. και παρακάτω) χρησιμοποιείται από ελάχιστους μόνο μελετητές, όπως ο Morier (1981). Σύμφωνα με τον Dumarsais (1977: 98), η αντονομασία είναι ένα είδος συνεκδοχής όπου χρησιμοποιούμε ένα κοινό όνομα στη θέση κυρίου ονόματος ή ένα κύριο στη θέση κοινού. Στη δεύτερη περίπτωση θέλουμε να δείξουμε ότι το πρόσωπο για το οποίο μιλάμε μοιάζει με αυτόν που φέρει το κύριο όνομα ως προς κάποιο ελάττωμα ή αρετή. Όπως παρατηρεί η Fontant (1998: 6), σε περιπτώσεις αντονομασίας, το κύριο όνομα χάνει την ιδιότητα που έχει να αναφέρεται σε ένα και μοναδικό αντικείμενο αναφοράς, για να μπορέσει να δηλώσει πλέον μια ολόκληρη κατηγορία και αποκτά ένα εννοιολογικό περιεχόμενο με βάση κάποιες ιδιότητες που ο κάτοχός τους τις έχει σε μεγάλο βαθμό. Από την άλλη μεριά, η μεταφορά συγκρίνει δυο (ασύνδετους μεταξύ τους) όρους, που τους εκλαμβάνει ως μέλη κατηγοριών στη βάση μιας ή περισσότερων κοινών τους ιδιοτήτων, π.χ. *η σιωπή είναι χρυσός, ο έρωτας είναι μια περιπέτεια, ο Γιάννης είναι γουρουνί*. Η Flaux (1991: 40-42) επισημαίνει ωστόσο ότι, τόσο η μεταφορά όσο και η αντονομασία, αλλά και η μετωνυμία στηρίζονται στη σύγκριση δύο όρων και αν παγιωθούν χάνουν την ιδιότητά τους ως σχήματα λόγου. Όταν ο μνημονικός δεσμός με το αρχικό αντικείμενο αναφοράς έχει χαθεί, το κύριο όνομα έχει γίνει πια κοινό (βλ. και παρακάτω). Όμως, ενώ στην περίπτωση της μεταφοράς έχουμε να κάνουμε με το οποιοδήποτε μέλος μιας κατηγορίας, η αντονομασία αφορά ένα συγκεκριμένο άτομο που δηλώνεται από το κύριο όνομα. Στην αντονομασία το αντικείμενο αναφοράς του ενός μέλους της σύγκρισης είναι ένα μοναδικό άτομο που είναι προσδιορισμένο με ακρίβεια και που φέρει το σύνολο των ιδιοτήτων που το διακρίνουν από όλα τα υπόλοιπα άτομα. Στη συνέχεια της εργασίας, για να αναφερθούμε στις περιπτώσεις όπου το κύριο όνομα δηλώνει μια κατηγορία της οποίας τα μέλη γίνονται αντιληπτά σαν να έχουν μια ορισμένη ομοιότητα με ένα συγκριμένο και πολύ γνωστό άτομο, θα αποφύγουμε τη χρήση διπλής ορολογίας και θα χρησιμοποιούμε μόνο τον όρο μεταφορά.

Αντίθετα, στη μετωνυμία (βλ. παραδείγματα 15-18), γίνεται σύγκριση δύο όρων που συνδέονται/σχετίζονται μεταξύ τους όχι με βάση την ομοιότητα,

6. Για το σχήμα της μεταφοράς υπάρχει άφθονη βιβλιογραφία, που η αναφορά και παρουσίασή της ξεπερνά τα όρια της εργασίας αυτής. Ειδικότερα για τη μεταφορά στην ελληνική λεξικογραφία βλ. Μπασέα - Μπεζαντάκου (1991).

όπως στην περίπτωση της μεταφοράς, αλλά με βάση τη συνάφεια και την εγγύτητα⁷. Π.χ. χρησιμοποιείται ο συγγραφέας αντί του έργου (*θα πάω να αγοράσω Σεφέρη, χθες είδαμε Αγγελόπουλο*), ο δημιουργός αντί του προϊόντος (*έχει έναν Πικάσο στο σπίτι της*), ο τόπος όπου εδρεύει η κυβέρνηση ενός κράτους αντί της κυβέρνησης (*Η Αθήνα αποφάσισε να βοηθήσει τα παιδιά της Ν.Α. Ασίας*), ο τόπος αντί του συμβάντος (*Το Τσέρνομπιλ επηρέασε τη ζωή πολλών ανθρώπων*) κ.ά. (για μια σύγκριση της μετωνυμίας με τη μεταφορά, βλ. και Chandler 2002: 130-131)⁸.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως είδαμε και παραπάνω, όλες οι περιπτώσεις μεταφορικής χρήσης των κυρίων ονομάτων δεν είναι ίδιες. Η Jonasson (1992: 73) διακρίνει δυο είδη μεταφορικών κυρίων ονομάτων, τα παγιωμένα και τα μη παγιωμένα⁹ και επισημαίνει ότι η διάκριση μεταξύ των δύο ειδών δεν είναι πάντα εύκολη και ότι πρόκειται κατά πάσα πιθανότητα για διαφορά βαθμού και όχι για απόλυτη διαφορά. Στα παγιωμένα μεταφορικά ονόματα κατατάσσει κυρίως περιπτώσεις μυθικών και φανταστικών προσώπων, π.χ. *Πηνελόπη, Κασσάνδρα, Λολίτα, Γολιάθ, δον Ζουάν*, ενώ στη δεύτερη περίπτωση τοποθετεί κυρίως πρόσωπα της σύγχρονης πραγματικότητας, π.χ. *Σουμάχερ, Τσόμσκυ, Αϊνστάιν, Ωνάσης*. Όπως παρατηρούν ορισμένοι ερευνητές (π.χ. Flaux 1992: 40), οι περιπτώσεις των περισσότερο παγιωμένων ονομάτων είναι αυτές που ενσωματώνονται συνήθως στα λεξικά μιας γλώσσας. Την άποψη ότι υπάρχουν διαφορετικοί βαθμοί παγίωσης των μεταφορικών κυρίων ονομάτων υποστηρίζει και η Flaux (ό.π.: 40). Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι η μεταφορά του κύριου ονόματος είναι απόλυτα παγιωμένη, όταν μπορούμε να δώσουμε στο κύριο όνομα ορισμό του τύπου που θα δίναμε σε ένα κοινό όνομα ή με άλλα λόγια όταν η γλωσσική κοινότητα ή ένας ικανός αριθμός ομιλητών έχει συνδέσει το κύριο όνομα με συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο. Με άλλα λόγια, όταν η μεταφορά έχει παγιωθεί πλήρως, το κύριο όνομα μετατρέπεται σε κοινό. Αντίθετα, στη μη παγιωμένη μεταφορά, ο αποδέκτης (συνομιλητής, αναγνώστης) της μεταφοράς είναι αυτός που πρέπει να ανακαλύψει ποιες ακριβώς είναι οι ιδιότητες του αντικειμένου αναφοράς του κύριου ονόματος που αποτελούν τη βάση της σύγκρισης.

7. Για τη μετωνυμία υπάρχει επίσης τεράστια βιβλιογραφία. Βλ. μεταξύ άλλων Dumarsais (1977), Fontanier (1997), Chandler (2002).

8. Για περισσότερες λεπτομέρειες για το σχήμα της μετωνυμίας, βλ. μεταξύ άλλων τους Dumarsais (1977), Fontanier (1997), Flaux (1992).

9. Ανάλογη διάκριση κάνει και η Flaux (1992).

Σε ό,τι αφορά στα ελληνικά κύρια ονόματα με μεταφορική σημασία, με το θέμα έχουν ασχοληθεί αρκετοί έλληνες ερευνητές. Αναφέρουμε εδώ ενδεικτικά τον Ανδριώτη (1959), τη Γιακουμάκη (2000) και τον Τρουφερούλη (2001), που αναφέρουν αρκετά παραδείγματα κύριων ονομάτων που χρησιμοποιούνται ως κοινά. Ο Ανδριώτης (1959: 43-44) σημειώνει σημαντικό αριθμό τόσο εθνικών όσο και ονομάτων ιστορικών προσώπων και προσώπων λογοτεχνικών έργων που έχουν υποστεί, κατά την εκφρασή του, 'σημασιολογική αλλοίωση' και έχουν αποκτήσει άλλη σημασία: Αναφέρει πχ. το *Βλάχος* που πήρε τη σημασία του άξεστου, του *Ιούδα* που πήρε τη σημασία του προδότη, του *Μαθουσάλα* που πήρε τη σημασία του μακρόβιου, του *δον Ζουάν*, του *δον Κιχώτη* κ.ά. Επίσης η Γιακουμάκη (2000: 183-185) αναφέρει κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται ως κοινά και τα σχολιάζει ως περιπτώσεις είτε μεταφορικής είτε μετωνυμικής χρήσης, πχ. *Κίρκη* = μάγισσα, *Μέγαιρα* = κακή γυναίκα, *Βλάχος* = επαρχιώτης, άξεστος, *Μανιάτης* = μνησίκακος, εκδικητικός, κ.ά. (για περαιτέρω συζήτηση βλ. Γιακουμάκη ό. π. 183-184).

Τέλος, ο Τρουφερούλης (2001) εξετάζει τα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια και τοπωνύμια), όπως τα *μούσα*, *μολοσσός*, *μαίανδρος*, που έχουν μετατραπεί πλήρως σε κοινά έως το 1669 μ.Χ.

Στη συνέχεια της εργασίας αυτής, αφού εξετάσουμε σε ποιο βαθμό και με ποιον τρόπο παρουσιάζονται τα κύρια ονόματα στα λεξικά μιας γλώσσας, θα επικεντρωθούμε στη μελέτη των κύριων ονομάτων που χρησιμοποιούνται ως κοινά ως αποτέλεσμα του σχήματος της μεταφοράς (ή αντονομασίας), ενώ παράλληλα θα εξετάσουμε ενδεικτικά κάποιες περιπτώσεις μετωνυμίας¹⁰.

3. Τα κύρια ονόματα και τα λεξικά

Συνήθως τα κύρια ονόματα απουσιάζουν από τη μακροδομή των λεξικών (για συζήτηση βλ. Rey-Debove 1998, Gary-Prieur 1992). Ελάχιστα είναι τα λεξικά που έχουν μικτό λημματολόγιο και ενσωματώνουν ορισμένα κύρια ονόματα στο βασικό λημματολόγιό τους ή σε χωριστό παράρτημα στις τελευταίες σελίδες τους. Τα λεξικά που χρησιμοποιούν μια τέτοια πρακτική είναι λεξικά που έχουν εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα και δεν είναι αμιγή λεξικά γλώσσας (για τη διάκριση μεταξύ εγκυκλοπαιδικών λεξικών και λεξικών γλώσσας, βλ. Béjoint (1994: 30-31)). Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το ότι υπάρχουν ειδικά λεξι-

10. Για συζήτηση σχετικά με τους λόγους που ένα κύριο όνομα χρησιμοποιείται ως κοινό, βλ. μεταξύ άλλων Migliorini (1927), Marmaridou (1991).

κά κυρίων ονομάτων. Ένας από τους λόγους της απουσίας αυτής είναι η περιθωριακή θέση που έχει το κύριο όνομα στις γλωσσικές θεωρίες και αναλύσεις. Το κύριο όνομα συχνά δεν θεωρείται αληθινό σημείο, αλλά ετικέτα που παραπέμπει σε ένα μοναδικό αντικείμενο αναφοράς ή σημείο που έχει ιδιαίτερα φτωχό σημασιολογικό περιεχόμενο¹¹. Επίσης, σε αντίθεση με το κοινό, το κύριο όνομα, στην πρωταρχική του χρήση, δεν κατονομάζει εννοιολογικές κατηγορίες, αλλά συνδέεται με κάτι συγκεκριμένο: π.χ. αν είναι ανθρωπώνυμο έχει να κάνει με ένα άτομο, αν είναι τοπωνύμιο συνδέεται με έναν τόπο.

Ενδεικτική της περιθωριακής θέσης των κυρίων ονομάτων στην ανάλυση της γλώσσας είναι και η πραγμάτευσή τους στις γραμματικές μιας γλώσσας. Για παράδειγμα, στη γραμματική του Τριανταφυλλίδη (1988: 201), τα κύρια ονόματα περιγράφονται ως εξής: «Λέγονται κύρια ονόματα τα ουσιαστικά που σημαίνουν ένα ορισμένο πρόσωπο, ζώο ή πράμα. Τα κυριότερα είδη των κυρίων ονομάτων είναι τα ονόματα των ανθρώπων και τα ονόματα των τόπων, που λέγονται και τοπωνυμίες. [...] Τα ονόματα των ανθρώπων (ανθρωπωνυμίες) είναι βαφτιστικά ονόματα ή οικογενειακά». Επίσης, στη γραμματική των Κλαίρη-Μπαμπινιώτη (1996: 4-5), τα κύρια ονόματα ορίζονται και περιγράφονται ως εξής: «Κύρια είναι τα ονόματα ανθρώπων (ανθρωπωνύμια), ζώων (ζωωνύμια), τόπων (τοπωνύμια), ημερών, μηνών και εορτών. Επίσης ως κύρια ονόματα χρησιμοποιούνται και τα ονόματα πραγμάτων, κτηρίων, καταστημάτων, πλοίων, έργων τέχνης κλπ. Τα κύρια ονόματα θεωρούνται μοναδικά. Τέτοια ονόματα διακρίνονται στη γραφή με την κεφαλαιογράφηση του αρχικού τους γράμματος»¹².

Ωστόσο, η απόφαση για τον αποκλεισμό των κυρίων ονομάτων από το ληματολόγιο ενός λεξικού δεν είναι εύκολη. Τόσο οι θεωρητικοί γλωσσολόγοι, όσο και οι λεξικογράφοι αντιμετωπίζουν πρόβλημα με την εύρεση των ορίων μεταξύ των κοινών και κυρίων ονομάτων (για συζήτηση βλ. Marmaridou 1991, Τρυφερούλης 2001), γιατί, όπως αποδέχονται πολλοί μελετητές (βλ. μεταξύ άλλων Marmaridou 1991, Flaux 1992, Gary-Prieur 1992,

11. Μια από τις πιο γνωστές κριτικές που έχουν ασκηθεί εναντίον αυτής της άποψης είναι ότι το ίδιο όνομα μπορεί να φέρουν περισσότερα του ενός άτομα. Για κριτική εναντίον της θεωρίας ότι το κύριο όνομα δεν έχει σημασία και παραπέμπει σε ένα μοναδικό άτομο της εξωγλωσσικής πραγματικότητας, βλ. Kleiber (1981), Marmaridou (1991).

12. Στη γραμματική των Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton (1999) δεν γίνεται ειδική μνεία για τη σημασία των κυρίων ονομάτων.

Jonasson 1992, Fontant 1998, Τρυφερούλης 2001), τα κύρια ονόματα είναι δυνατό να φέρουν σύνολο πληροφοριών που απαρτίζονται από τις ιδιότητες της οντότητας που κατονομάζεται. Δεδομένου λοιπόν ότι πολλά κύρια ονόματα τείνουν να χρησιμοποιούνται περισσότερο ή λιγότερο και ως κοινά (π.χ. *μέγαιρα*, *πυθία*) ή και να μετατρέπονται εντελώς σε κοινά (π.χ. *τσελεμεντές*), είναι δύσκολο να θέσει κανείς σαφή κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μπορεί να γίνει η ενσωμάτωση των κύριων ονομάτων (ή κάποιων κατηγοριών κύριων ονομάτων) στο λημματολόγιο ενός λεξικού. Ανάλογα με τον τύπο του κάθε λεξικού, αν είναι δηλαδή εγκυκλοπαιδικό λεξικό ή λεξικό γλώσσας, επίτομο ή πολύτομο κλπ. (βλ. και παραπάνω), είναι δυνατό να εμφανίζονται περισσότερα ή λιγότερα κύρια ονόματα στο λημματολόγιό του. Συνήθως, αν το λεξικό δεν έχει εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα, τείνει να συμπεριλαμβάνει μόνο τα κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται ως κοινά, που έχουν παράγωγα (π.χ. *λουκούλλειος*, *λακωνικός*) ή που εμφανίζονται σε στερεότυπες εκφράσεις (π.χ. *το κουτί της Πανδώρας*), ενώ αν είναι εγκυκλοπαιδικό, έχει την τάση να ενσωματώνει πολύ περισσότερα κύρια ονόματα (βλ. και παρακάτω, § 4.1.). Στη συνέχεια θα εστιάσουμε τη μελέτη μας στο λεξικογραφικό χειρισμό των κύριων ονομάτων από τα λεξικά της νεοελληνικής.

4. Τα κύρια ονόματα στα μονόγλωσσα λεξικά της ελληνικής

Στην εργασία αυτή θα εξετάσουμε τα δύο πιο βασικά μονόγλωσσα και επίτομα λεξικά της νεοελληνικής που έχουν κυκλοφορήσει τα τελευταία χρόνια, το λεξικό του Μπαμπινιώτη (1998, 2^η έκδ. 2002) (στο εξής ΛΝΕΓ) και το λεξικό του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη (1998) (στο εξής ΛΚΝ). Σε ό,τι αφορά στην πραγμάτευση της μεταφορικής σημασίας των κυρίων ονομάτων στους ορισμούς των λεξικών, θα συγκεντρώσουμε πληροφορίες και από ορισμένα λήμματα του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών (1933-) (στο εξής ΙΛΝΕ).

Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται στα λεξικά αυτά τα κύρια ονόματα που δηλώνουν πρόσωπα (ανθρωπωνύμια) και χρησιμοποιούνται μεταφορικά ως κοινά. Θα συμπεριλάβουμε ενδεικτικά στη μελέτη μας και ορισμένα ανθρωπωνύμια που έχουν παράγωγα με μεταφορική σημασία ή που εμφανίζονται σε στερεότυπες εκφράσεις¹³. Αντί-

13. Ανάλογη μελέτη για το λεξικογραφικό χειρισμό των γαλλικών κυρίων ονομάτων στα μονόγλωσσα λεξικά της γαλλικής έχει γίνει από την Fontant (1998).

θετα, δεν θα συμπεριλάβουμε στη μελέτη μας λόγω της περιορισμένης έκτασης της α) ονόματα τόπων και τοποθεσιών¹⁴ (*Λίβανος*), β) ονόματα οχημάτων (πχ. (οχηματαγωγό) *Μυτιλήνη*), γ) ονόματα οργανισμών και ιδρυμάτων (*ΟΤΕ*), δ) ονόματα χρονικών διαστημάτων (*Πάσχα*), ε) ονόματα εθνικοτήτων (*Τούρκος*), στ) ονόματα τίτλων προσαγόρευσης (*Μητροπολίτης*), ζ) ονόματα από μάρκες προϊόντων (*άζαξ, Μεταξά, κόκα-κόλα, babyliνο, Τογιότα*), η) ονόματα ασθενειών (*πάρκινσον, αλτσχάιμερ*), κ.ά.¹⁵

4.1. Η μακροδομή

Όσον αφορά στην μακροδομή, θα εξετάσουμε α) αν υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια επιλογής των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία, β) αν τα ονόματα αυτά γράφονται με κεφαλαία ή μικρά γράμματα και γ) αν η μεταφορική σημασία τους παρουσιάζεται σε χωριστό λήμμα ή ενσωματώνεται στο λήμμα του κυρίου ονόματος.

4.1.1. Επιλογή των λημμάτων

Και στα δύο λεξικά εντοπίστηκαν συνολικά 200 περίπου λήμματα κυρίων ονομάτων¹⁶ που έχουν μεταφορική σημασία και τείνουν να χρησιμοποιούνται ως κοινά¹⁷. Από αυτά, τα μισά περίπου είναι κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται ως κοινά σε διάφορα συμφραζόμενα, ενώ 50 περίπου λήμματα είναι παράγωγα κυρίων ονομάτων, π.χ. *αβραμιαίος, ιψενικός, προκρούστειος, σαπφικός*. Τα υπόλοιπα είναι κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται σε στερεότυπες φράσεις (με μεταφορική σημασία), όπως *μίτος της Αριάδνης, δαμόκλειος σπάθη, πύρρειος νίκη*. Φυσικά, τα όρια μεταξύ αυτών των κατηγοριών δεν είναι απολύτως σαφή, εφόσον για παράδειγμα ένα κύριο όνομα δεν χρησιμοποιείται πάντοτε μόνο του ως κοινό, αλλά έχει παράγωγα που έχουν μεταφο-

14. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση της μεταφοράς στα τοπωνύμια. Για το θέμα βλ. μεταξύ άλλων Γιακουμάκη (2000a: 249), όπου επισημαίνεται ότι «τόσο στα ριζικά λεξήματα όσο και στα γραμματικά μορφήματα των τοπωνυμίων σημειώνονται μεταφορικές σημασίες».

15. Ορισμένοι ερευνητές [π.χ. η Rey-Debove (1998: 115)] διστάζουν να εντάξουν ορισμένες από τις κατηγορίες αυτές, όπως τα ονόματα από μάρκες προϊόντων, στην κατηγορία των κυρίων ονομάτων.

16. Βλ. και παράρτημα στο τέλος της εργασίας.

17. Διαπιστώνεται ότι το ΛΝΕΓ στην δεύτερη έκδοσή του περιλαμβάνει μεγαλύτερο αριθμό κυρίων ονομάτων απ' ό,τι στην πρώτη.

ρική σημασία (*Απόλλων* – *απολλώνιος*, όπου και οι δύο λέξεις έχουν μεταφορική σημασία, αλλά *Διόνυσος* – *διονυσιακός*, *Οιδίποδας* – *οιδιπόδειος*), ή ακόμα πιο συχνά ένα κύριο όνομα δεν χρησιμοποιείται πάντοτε μόνο του ως κοινό αλλά απαντά σε στερεότυπες φράσεις με μεταφορική σημασία (*έριδα* – *το μήλον της Έριδος*, *Ιούδας* – *το φιλί του Ιούδα*, αλλά *Λούης* – *έγινα λούης*, *Παντελής* – *τα ίδια Παντελάκη μου τα ίδια Παντελή μου*). Κατά την έρευνά μας ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στον τρόπο παρουσίασης της πρώτης κατηγορίας από τα δύο λεξικά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι και στα δύο λεξικά εντοπίστηκαν οι εξής υποκατηγορίες κυρίων ονομάτων που χρησιμοποιούνται με μεταφορική σημασία (είτε τα ίδια, είτε τα παράγωγά τους, είτε σε στερεότυπες εκφράσεις):

α. ονόματα μυθολογικών (*αμαζόνα*, *Κύκλωπας*, *Σίσυφος*) και ιστορικών προσώπων (*βοναπαρτισμός* / *βοναπαρτιστής*, *Εφιάλτης*, *Κροίσος*, *τόφαλος*),

β. ονόματα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη (*Αδάμ*, *βενιαμίν*, *Λάζαρος*, *Μαγδαληνή*),

γ. ονόματα ιδιαίτερα γνωστών συγγραφέων και ηρώων από τη λογοτεχνία (αρχαιοελληνική, λατινική, ευρωπαϊκή παλαιότερων εποχών και σύγχρονη) (*Οδυσσέας*, *απολλώνιος*, *διονυσιακός*, *αρλεκίνος*, *Μεφιστοφελής*, *Καραγκιόζης*, *φαντομάς*),

δ. ονόματα από ιδρυτές φιλοσοφικών ρευμάτων (*μακιαβελισμός*, *πλατωνισμός*) και

ε. ονόματα του καθημερινού λεξιλογίου (*Γιάννης*, *Παντελής*, *Χαράλαμπος*).

Διαπιστώνεται ότι απουσιάζουν από το λημματολόγιο των λεξικών αυτών κύρια ονόματα με μεταφορική σημασία του τύπου *Λολίτα*, *Μπάρμπι*, *Ωνάσης*, που αναφέρονται σε γνωστά πρόσωπα των τελευταίων δεκαετιών.

Η συγκριτική έρευνα των δύο λεξικών έδειξε ότι η επιλογή και ο τρόπος παρουσίασης των κυρίων ονομάτων με μεταφορική/μετωνυμική σημασία διαφέρουν από λεξικό σε λεξικό. Όσον αφορά στην επιλογή, είναι χαρακτηριστικό ότι περίπου είκοσι λήμματα δεν απαντούν στο ΛΚΝ (π.χ. *Γολιάθ*, *Ζορρό*, *ηροστράτειος*, *Ηρώδης*, *Κίρκη*). Επίσης είναι ενδεικτικό ότι ονοματικές φράσεις (ΟΦ) που χαρακτηρίζονται ως στερεότυπες εκφράσεις (όπως *τα αγαθά του Αβραάμ και του Ισαάκ*, *μίτος της Αριάδνης*, *κόπρος του Αυγεία*) δεν απαντούν στο ΛΚΝ στο λήμμα του κυρίου ονόματος αλλά στο ουσιαστικό κεφαλή της ΟΦ (*αγαθά*, *μίτος*, *κόπρος*). Αυτό σχετίζεται και με τις γενικές αρχές των λεξικών για τον τρόπο αντιμετώπισης των κυρίων ονομάτων, όπως τονίζεται στον πρόλογο τους.

Ειδικότερα η θέση του ΛΝΕΓ είναι η εξής: «Εντός του κυρίου σώματος αυτού, δηλ. ως λήμματα τού Λεξικού, σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις της λεξικογραφίας για τη συγκρότηση του λημματολογίου, έχουν συμπεριληφθεί τα σπουδαιότερα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, ελληνικά και ξένα τοπωνύμια) ... Τα κυριώνυμα στο παρόν Λεξικό αποτελούν βασικό συστατικό του λημματολογίου με πληροφορίες υπό μορφή ερμηνευμάτων και – για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό – με ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε κύριου ονόματος, ελληνικού ή ξένου». (ΛΝΕΓ, 25)

Αντίθετα, το ΛΚΝ θέτει έναν επιπλέον παράγοντα στην επιλογή των λημμάτων: Περιλαμβάνει στο λημματολόγιό του «από τα εθνικά ουσιαστικά και τα κύρια ονόματα, όσα δίνουν επιπλέον γλωσσικές πληροφορίες, π.χ. *Εβραίος, Τούρκος, Γιάννης, Θωμάς*» (ΛΚΝ, ια'). Όσον αφορά στα παράγωγα, τονίζεται στο ίδιο λεξικό ότι από τα επίθετα σε *-ικός, -ικος* που παράγονται από ονόματα χωρών, πόλεων ή από εθνικά ουσιαστικά περιλαμβάνονται στο λεξικό «(α) όσα δεν έχουν αυτόματη παραγωγή, π.χ. *Αγγλία – εγγλέζικος*; (β) τα παράγωγα από μεγάλες και/ή γνωστές χώρες, πόλεις, περιοχές κτλ., π.χ. *ρωσικός, γαλλικός, αθηναϊκός, θεσσαλικός*; (γ) όσα αναφέρονται σε ιδιότητες ενός λαού, χαρακτηριστικά προϊόντα κτλ., π.χ. *αγγλικό χιούμορ, δανέζικο έπιπλο*» (ΛΚΝ, ια'). Επίσης πολλά παράγωγα απαντούν στο αντίστοιχο λήμμα του επιθήματος, όπως «οι λέξεις *σολωμιστής και παλαμιστής* π.χ. δεν υπάρχουν ως λήμματα στο λεξικό· θα τις συναντήσει όμως ο χρήστης στο λήμμα *-ιστής ...*» (ΛΚΝ, ια').

4.1.2. Παρουσίαση των λημμάτων

Όσον αφορά στον τρόπο γραφής των κυρίων ονομάτων (δηλ. με κεφαλαία ή μικρά αρχικά γράμματα), παρατηρούμε ότι ποικίλλει στα λήμματα των δύο λεξικών. Γενικά, ονόματα που χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα ως κύρια και ως κοινά γράφονται με κεφαλαία και στα δύο λεξικά (π.χ. *Άδης, Πηνελόπη, Γιάννης, Λάζαρος, Θωμάς*). Κύρια ονόματα τα οποία χρησιμοποιούνται κατεξοχήν ως κοινά, δηλ. είναι αποτέλεσμα παγιωμένης μεταφοράς, δεν γράφονται με κεφαλαία (*αμαζόνα, βενιαμίν, γοργόνα, κύκλωπας, μούσα*). Όπως παρατηρήσαμε εξάλλου και παραπάνω, είναι σαφές ότι τα όρια αυτών των κατηγοριών είναι αρκετά ρευστά και έτσι τα δύο λεξικά σε μερικές περιπτώσεις διαφοροποιούνται μεταξύ τους, όπως για παράδειγμα *Βελζεβούλ, Διόσκουροι, Κέρβερος* (με κεφαλαίο στο ΛΝΕΓ, με μικρό στο ΛΚΝ), *Ηγερία, Μαικήνας, Νύμφη* (με μικρό στο ΛΝΕΓ, με κεφαλαίο στο ΛΚΝ). Είναι χαρακτηριστικό ότι το ΛΝΕΓ (και το ΛΚΝ βλ. παρακάτω σφίγγα) σε ορισμένες πε-

ριπτώσεις, ενώ γράφει το λήμμα με μικρό, όταν δίνει τον ορισμό του κυρίου ονόματος (μυθολογία κτλ.) αναφέρει σε παρένθεση ότι γράφεται με κεφαλαίο (*αμαζόνα, διάβολος, μούσα, φαντομάς*). Επίσης το ΛΚΝ, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις γράφει το λήμμα με κεφαλαίο, όταν δίνει τη μεταφορική σημασία του ονόματος χρησιμοποιεί μικρό αρχικό γράμμα, π.χ.

Νάρκισσος: 1. ... 2. *νάρκισσος*, άνθρωπος που...

Όσον αφορά στα κύρια ονόματα από τη νεότερη λογοτεχνία (π.χ. *δον Ζουάν, δον Κιχώτης, Καζανόβας, Κοκκινοσκουφίτσα, Κοντορεβιθούλης*) γράφονται στο ΛΝΕΓ με μικρό και στο ΛΚΝ με κεφαλαίο.

Συνήθως τα δύο λεξικά έχουν την τάση να ενσωματώνουν κάτω από τον ίδιο ληματικό τύπο τόσο την κυριολεκτική όσο και τη μεταφορική/μετωνυμική σημασία των κυρίων ονομάτων (βλ. και παρακάτω): π.χ.

σφίγγα: 1. ΜΥΘΟΛ. τέρας, συνήθ. με κεφάλι γυναίκας, σώμα λιονταριού και φτερά ... 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. κάθε αναπαράσταση του παραπάνω τέρατος ... 3. (μετωνυμ.) πρόσωπο που δεν αποκαλύπτει τις διαθέσεις ή προθέσεις του ... (ΛΝΕΓ)

σφίγγα: 1. **Σφίγγα:** α. στην αρχαία ελληνική μυθολογία, τέρας με σώμα φτερωτού λιονταριού ... β. στην αιγυπτιακή τέχνη, άγαλμα του παραπάνω τέρατος ... 2. (μτφ.) άνθρωπος αινιγματικός ... (ΛΚΝ).

Παρατηρούμε ωστόσο ότι αυτή η πρακτική δεν ακολουθείται πάντα με απόλυτη συνέπεια. Για παράδειγμα το ΛΚΝ έχει την τάση να διασπά σε χωριστό λήμμα περιπτώσεις όπου η μετωνυμική/μεταφορική χρήση συνοδεύεται από αλλαγή σημασιολογικής κατηγορίας¹⁸, π.χ. *Άτλαντας, Ιούδας*, αλλά και *γοργόνα* στο ΛΚΝ:

άτλαντας¹: σειρά από γεωγραφικούς χάρτες ...

άτλαντας²: 1. άγαλμα ανδρός... 2. Άτλαντας, γίγαντας της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας ...

άτλαντας³: ο πρώτος από τους αυχενικούς σπονδύλους ...

Ιούδας¹: ως χαρακτηρισμός προσώπου ...

ιούδας²: μικρό άνοιγμα στην πόρτα κελιού ...

γοργόνα: 1. θαλασσινό πλάσμα ... // (επέκτ.) ακρόπρωρο που παριστάνει ολόγλυφη γυναικεία φιγούρα. 2. (μτφ.) γυναίκα με ωραίο σώμα.

18. Αξίζει να σημειώσουμε ότι στη λεξικογραφική πρακτική ένα λήμμα διασπάται συνήθως σε περισσότερα λήμματα όταν παρουσιάζει σημασίες τελείως απομακρυσμένες μεταξύ τους. Για μια συζήτηση σχετικά με το πότε ένα λήμμα διασπάται σε δύο ομώνυμα λήμματα βλ. μεταξύ άλλων Béjoint (1994).

Σε ό,τι αφορά στην παρουσίαση των παραγώγων, τα δύο λεξικά δεν υιοθετούν την ίδια τακτική. Γενικά, το ΛΚΝ ενσωματώνει στο ίδιο λήμμα μόνο τα υποκοριστικά και μεγεθυντικά παράγωγα των κυρίων ονομάτων, ενώ διασπά σε χωριστά λήμματα παράγωγα άλλου τύπου (π.χ. σε *-ισμός*, *-ικός* κτλ.) (βλ. *δον Κιχότης* – *δονκιχοτικός* – *δονκιχοτισμός*¹⁹ ως τρία χωριστά λήμματα)²⁰. Στο ΛΝΕΓ η παρουσίαση των παραγώγων δε γίνεται με απόλυτη συνέπεια. Υπάρχει γενικά η τάση τα παράγωγα που δεν είναι ιδιαίτερα συχνής χρήσης και που η σημασία τους προκύπτει άμεσα από τα συστατικά τους να ενσωματώνονται στο ίδιο λήμμα με το κύριο όνομα (*δον Ζουάν* – *δονζουανισμός* – *δονζουανικός* σε ένα λήμμα, *μαικήνας* – *μαικηνισμός* επίσης σε ένα λήμμα). Αντίθετα παράγωγα που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στο καθημερινό λεξιλόγιο ή/και για τα οποία ο ορισμός τους απαιτεί επιπλέον πληροφορίες παρουσιάζονται συνήθως σε χωριστά λήμματα, όπως *Οδυσσέας* – *οδύσσεια*, *Κύκλωπας* – *κυκλώπειος*, *μεσσίας* – *μεσσιανισμός* – *μεσσιανικός*, *νάρκισσος* – *ναρκισσεύομαι* – *ναρκισσισμός*.

4.2. Η μικροδομή

Όσον αφορά στην μικροδομή, θα εξετάσουμε α) πώς διατυπώνονται οι ορισμοί των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία, β) πώς δίνονται οι ετυμολογικές/ιστορικές πληροφορίες σε κάθε λήμμα και γ) αν χρησιμοποιούνται χρηστικά σημάδια.

4.2.1. Ορισμός

Παρατηρούμε ότι σε γενικές γραμμές τα δύο λεξικά ακολουθούν διαφορετική μέθοδο παρουσίασης των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία²¹. Το ΛΝΕΓ δίνει συνήθως πρώτα τον ορισμό του κυρίου ονόματος και ακολουθεί η μεταφορική/μετωνυμική σημασία, π.χ.

Μαινάδα: 1. ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις γυναίκες που αποτελούσαν τη συνοδεία τού θεού Διονύσου ... 2. (μετωνυμ.) γυναίκα που βρίσκεται σε κατάσταση έξαλλης μανίας ...

19. Στα παραδείγματα που δίνονται ακολουθείται η ορθογραφία του εκάστοτε λεξικού.

20. Επίσης οι περιπτώσεις μετατροπής (conversion), δηλ. μιας διαδικασίας παραγωγής όπου δεν χρησιμοποιείται παραγωγικό επίθημα ή πρόθημα (π.χ. *ερμαφρόδιτος* ως ουσιαστικό και επίθετο), δεν δίνονται στο ΛΚΝ σε χωριστό λήμμα.

21. Βλ. τις αρχές τους στην εισαγωγή του κάθε λεξικού.

Αυτή η πρακτική σχετίζεται αναμφίβολα με το ότι το λεξικό αυτό, σε αντίθεση με το ΛΚΝ (βλ. και παραπάνω, § 4.1.1), έχει ως γενική αρχή να συμπεριλαμβάνει στο λημματολόγιό του όλα τα γνωστά κύρια ονόματα, ανεξάρτητα από το αν αυτά έχουν μεταφορική σημασία. Πολύ σπάνια, σε ορισμένα λήμματα αρχαίων κυρίων ονομάτων, παραλείπεται στο ΛΝΕΓ η κυριολεκτική σημασία, όπως

ηγερία: η γυναίκα που συντροφεύει έναν συνήθ. μεγάλο καλλιτέχνη ...

κροίσος: εξαιρετικά πλούσιος άνθρωπος, ο μεγιστάνας του πλούτου ...

μαικήνας: πλούσιος προστάτης των γραμμάτων και των τεχνών, που αναλαμβάνει τις χορηγίες ...

μέγαιρα: (μετωνυμ.) γυναίκα με κακό και εριστικό χαρακτήρα ...²²

Στο ίδιο λεξικό, όταν πρόκειται για νεότερα κύρια ονόματα, υπάρχει η τάση να δίνεται μόνο η μεταφορική σημασία και να απουσιάζει ο ορισμός του κυρίου ονόματος, π.χ

δον Κιχώτης: (μετωνυμ.) πρόσωπο που δεν έχει αίσθηση της πραγματικότητας ...

Ιαβέρης: (μετωνυμ.) αστυνομικός που είναι αυστηρά προσηλωμένος στο καθήκον του ...

καζανόβας: συνήθ. σκωπτ. ο γυναικοκατακτητής ...

κοκκινοσκουφίτσα: (μετωνυμ.) για κορίτσι που είναι ντυμένο στα κόκκινα ...

κοντορεβιθούλης: (μετωνυμ.) για άνθρωπο πολύ κοντό και μικρόσωμο ...

κουασιμόδος: (μετωνυμ.) εξαιρετικά δύσμορφος άνθρωπος ...

Οθέλλος: (μετωνυμ.) παθολογικά ζηλιάρης εραστής ...

Υπάρχουν λίγες εξαιρέσεις, στις οποίες δίνεται στον ορισμό και η κυριολεκτική σημασία, όπως

Ιάγος: 1. ήρωας τής τραγωδίας του Σαίξπηρ ...

Οθέλλος ... 2. (μετωνυμ.) εξαιρετικά ύπουλος και ραδιούργος άνθρωπος ...

καραγκιόζης: 1. ο βασικός πρωταγωνιστής του λαϊκού θεάτρου σκιών ...
2. (συνεκδ.) το θέατρο σκιών ... 3. (μετωνυμ.) (α) πρόσωπο που με τις πράξεις ... (β) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου ...

Από την άλλη το ΛΚΝ παρουσιάζει διάφορες παραλλαγές. Δηλ. είναι δυνατόν να βρούμε σε μερικά λήμματα το σχήμα που δίνει πρώτα τον ορισμό του κυρίου ονόματος και ακολουθεί η μεταφορική/μετωνυμική σημασία, όπως π.χ.

22. Αυτά γράφονται και με μικρό αρχικό γράμμα.

αμαζόνα: 1. *Αμαζόνα:* α. (πληθ.) μυθική εθνότητα φιλοπόλεμων γυναικών ... β. μέλος της παραπάνω εθνότητας ... 2. (μτφ.) νέα γυναίκα που: α. ασχολείται με την ιππασία ... β. (λογοτ.) έχει σε έντονο βαθμό ...

Εγκέλαδος: 1. γίγαντας ο οποίος, σύμφωνα με την αρχαία ελληνική μυθολογία ... 2. σε μετωνυμία, για το σεισμό ...

λάμια: 1. μυθικό ανθρωποφάγο τέρας ... 2. (για γυναίκα) άπληστη, κακιά, στρίγκλα ...

Συνήθως, όμως, παρουσιάζεται πρώτα η μεταφορική σημασία και το κύριο όνομα δίνεται έμμεσα, είτε στον ορισμό ή στην ετυμολογία, όπως

διόσκουροι: χαρακτηρισμός δύο ανθρώπων που συνδέονται με στενή φιλία ... σε μετωνυμία από τους Διοσκούρους της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας ...

Εφιάλτης: χαρακτηρισμός ανθρώπου που πρόδωσε τα εθνικά συμφέροντα ... (όπως ο Εφιάλτης που πρόδωσε στους Πέρσες) ...

κέρβερος: σε μετωνυμία, για άγρυπνο και αυστηρό φρουρό ή επιτηρητή (από τον Κέρβερο, τον τρομερό φύλακα των πυλών του Άδη) ...

Ιαβέρης: σε μετωνυμία, για αστυνομικό που είναι ... [λόγ. < γαλλ. επών. *Javer(e)* (ήρωας από το μυθιστόρημα *Άθλιοι* του *B. Ουγκό* ...)].

Σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις δεν δίνεται καθόλου η κυριολεκτική σημασία του λήμματος, όπως

Μαθουσάλας: για πρόσωπο που η διάρκεια της ζωής του έχει ξεπεράσει κατά πολύ τα εκατό χρόνια ... [λόγ. < ελνστ. *Μαθουσάλας* < *Μαθουσάλα* < εβρ. *Methuselah*].

Παρατηρούμε ότι σε γενικές γραμμές τα λεξικά έχουν την τάση να ενσωματώνουν στους ορισμούς τους πληροφορίες ιστορικού τύπου που σχετίζονται με το αντικείμενο αναφοράς του κυρίου ονόματος (δηλαδή με το αρχικό ιστορικό ή φανταστικό πρόσωπο) ανεξάρτητα από το αν υπάρχει παγιωμένη μεταφορά ή όχι, π.χ.

Κοκκινোসκουφίτσα: ηρωίδα του ομώνυμου γνωστού παραμυθιού και σε μετωνυμία, για κορίτσι που είναι ντυμένο στα κόκκινα. (ΛΚΝ)²³

Επίσης, όταν οι πληροφορίες αυτές απουσιάζουν από τον ορισμό των λεξικών, αυτό γίνεται ανεξάρτητα από το βαθμό παγίωσης της μεταφοράς των κυρίων ονομάτων, π.χ.

μέγαιρα: πολύ κακή ή δύστροπη γυναίκα [< αρχ. *Μέγαιρα* ...] (ΛΚΝ), αλλά

23. Βλ. και τα παραδείγματα των δύο λεξικών παραπάνω.

Οθέλος: σε μετωνυμία, παθολογικά ζηλότυπος εραστής [< αγγλ. Othello ήρωας ... του Σαίκσπηρ.] (ΛΚΝ)²⁴

Οι επιλογές αυτές των δύο λεξικών συνδέονται αναμφισβήτητα με τη δυσκολία που αντιμετωπίζει πάντοτε ο λεξικογράφος να αποφασίσει πόσες και ποιες πληροφορίες θα δώσει για κάθε σημασία και με το αν πρόκειται για μια μόνο σημασία ή δύο διαφορετικές.

Επίσης, όσον αφορά στην παρουσίαση των σημασιολογικών μηχανισμών που ευθύνονται για τη χρήση του κύριου ονόματος ως κοινού, διαπιστώνονται σε ορισμένες περιπτώσεις διαφορές ανάμεσα στα δύο λεξικά²⁵. Έτσι, για παράδειγμα, είναι δυνατόν το ένα λεξικό να χαρακτηρίζει μεταφορά τη χρήση του κυρίου ονόματος ως κοινού και το άλλο ως μετωνυμία: λ. *αμαζόνα* (μετωνυμ. ΛΝΕΓ – μτφ. ΛΚΝ), *Διόσκουροι* (μτφ. ΛΝΕΓ – μετωνυμ. ΛΚΝ).

Περαιτέρω αντί των όρων μεταφορά/μετωνυμία χρησιμοποιούνται σε αρκετά λήμματα οι όροι/χαρακτηρισμοί:

κατ' επέκταση, π.χ. **αφροδίσιος**: 1. (κυριολ.) αυτός που σχετίζεται με τη θεά Αφροδίτη 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη σεξουαλική επιθυμία ή επαφή ... (ΛΝΕΓ),

συνεκδοχικώς, π.χ. **γοργόνα**: 1. μυθικό θαλασσινό πλάσμα ... 2. (συνεκδ.) ακρόπρωρο ... (ΛΝΕΓ)²⁶,

σύμβολο, π.χ. **Νέστορας**: 1. ομηρικός βασιλιάς ... σύμβολο της ώριμης σκέψης, της σύνεσης και της σοφίας ... (ΛΝΕΓ)²⁷, **Πήγασος**: μυθικό φτερωτό άλογο, σύμβολο της ποιητικής έμπνευσης ... (ΛΚΝ),

χαρακτηρισμός ... , π.χ. **μέντορας**: χαρακτηρισμός για συνετό σύμβουλο και φίλο ... (ΛΚΝ)²⁸,

για πρόσωπο που ... , π.χ. **Μαθουάλας**: για πρόσωπο που η διάρκεια της ζωής του έχει ξεπεράσει κατά πολύ τα εκατό χρόνια ... (ΛΚΝ),

γυναίκα που, π.χ. **ηγερία**: η γυναίκα που συντροφεύει ... (ΛΝΕΓ), **Ηγερία**: προικισμένη γυναίκα που παραστέκεται ... (ΛΚΝ),

άνθρωπος που ... , π.χ. **Νάρκισσος**: ... 2. *νάρκισσος*, άνθρωπος που θαυμάζει υπερβολικά ... (ΛΚΝ)

24. Παρόμοια και στο ΛΝΕΓ.

25. Βλ. ΛΚΝ σ. ιζ', ΛΝΕΓ σ. 31.

26. Η σημασία του λ. *γοργόνα* ως ακρόπρωρο χαρακτηρίζεται επέκταση στο ΛΚΝ.

27. Πβλ. λ. *Νέστωρ* «1. ομηρικός βασιλιάς της Πύλου ... 2. (μτφ.) ο πιο ηλικιωμένος και πιο συνετός ...» (ΛΚΝ)

28. Βλ. και *επιμηθέας*, *Εφιάλτης*, *Ιούδας Αφροδίτη*, *Κατίνα* (ΛΚΝ)

Ἡ χωρίς να αναφέρεται συγκεκριμένος γλωσσικός μηχανισμός ή χαρακτηρισμός που να συνεπάγεται αλλαγή σημασίας π.χ. **νέμεση**: 1. η τιμωρία που επιβάλλεται από μία ανώτερη δύναμη ... (ΛΚΝ), **μολώχ**: για παράλογη αιτία καταστροφής ... (ΛΚΝ).

Επιπλέον, ενώ διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει απόλυτη συνέπεια στην χρήση των όρων μεταφορά, μετωνυμία και των άλλων όρων που χρησιμοποιούνται και στα δύο λεξικά, μπορεί να διακρίνει κανείς κάποιες επιμέρους τάσεις. Για παράδειγμα, και τα δύο λεξικά χρησιμοποιούν συνήθως τον όρο μετωνυμία σε περιπτώσεις μεταφοράς²⁹ (π.χ. *Κοκκινοσκουφίτσα, κέρβερος*), ενώ δεν αναφέρουν (κυρίως το ΛΚΝ) συγκεκριμένο γλωσσικό μηχανισμό ή χαρακτηρισμό που να συνεπάγεται αλλαγή σημασίας όταν θεωρούν ότι πρόκειται για πλήρως παγιωμένα μεταφορικά κύρια ονόματα, δηλ. που έχουν μετατραπεί πλήρως σε κοινά. Η μη συνέπεια στη χρήση ορολογίας αποτυπώνει την αμηχανία και τον προβληματισμό του λεξικογράφου απέναντι στα κύρια ονόματα που βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια της διαδικασίας παγίωσης της μεταφοράς τους.

4.2.2. Ετυμολογικές/ιστορικές πληροφορίες

Η ετυμολογία στο ΛΝΕΓ, όπως δηλώνεται και στην εισαγωγή (βλ. σ. 32-34) είναι αρκετά εκτενής με αναφορά συνήθως στις πρωταρχικές ρίζες των λέξεων. Αντίθετα, το ΛΚΝ δεν θεωρεί απαραίτητο να «προχωρήσει η ετυμολογική ιστορία πέρα από τα αρχαία ελληνικά» ή, εφόσον πρόκειται για δάνεια «αποφεύγεται η ετυμολογική ιστορία να προχωρεί χωρίς λόγο διαδοχικά σε διάφορες ξένες γλώσσες» (σ. κβ'). Για παράδειγμα στο λ. *μούσα* το ΛΝΕΓ δίνει τις εξής αναλυτικές πληροφορίες όσον αφορά στην ετυμολογία:

< αρχ. *Μοῦσα* < *μόνθια (με απλοποίηση τού συμπλέγματος και αντέκταση), μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *μανθ-*, για το οποίο βλ. λ. *μανθάνω / μαθαίνω*· κατ' άλλους, < *μόντ-ja < *men- (πβ. *μένος*) με δυσεξηγήτο το -τ- ή λατ. *mons-* (πβ. *mons, -ntis* «όρος») με αρχική σημ. «νύμφη τῶν ὄρεων».

Το ΛΚΝ αρκείται να αναφερθεί μόνο στην αρχαία ελληνική λέξη από την οποία προέρχεται: Λόγ. < αρχ. *Μοῦσα*³⁰.

Επίσης το λ. *δον Ζουάν* στο ΛΝΕΓ ανάγεται στην ισπανική λογοτεχνία,

29. Για τη διάκριση μετωνυμίας-μεταφοράς, βλ. παραπάνω.

30. Βλ. επίσης και την ετυμολογία στα λήμματα *Διόσκουροι, Εγκέλαδος, Κασσάνδρα, Κέρβερος, Κύκλωπας, Λάζαρος, λάμια, Λεβιάθαν, Μέντορας, Νέμεση, Νώε, Οδυσσεάς*.

απ' όπου προήλθε αρχικά (< ισπ. *Don Juàn*, ... θρυλικό πρόσωπο τής ισπ. Λογοτεχνίας του 16^{ου} αι. ...), ενώ στο ΛΚΝ γίνεται αναφορά στην γαλλική λογοτεχνία, από την οποία θεωρείται ότι εισέρρευσε το λ. στην ελληνική γλώσσα [*< γαλλ. Don Juan* τίτλος έργου του Μολιέρου (ορθογρ. δάν.)]³¹.

Περαιτέρω το ΛΚΝ θεωρεί αρκετά από τα κύρια ονόματα με μεταφορική/μετωνυμική χρήση ως ορθογραφικά (*Ηγερία, Ιαβέρης, Ιάγος*), μεταφραστικά ή σημασιολογικά δάνεια από τα γαλλικά (*αμαζόνα, Αφροδίτη, μέγαιρα*), γερμανικά (*απολλώνειος*) κ.ο.κ. (βλ. και ΛΚΝ, σ. κ'-κ').

Αναφορικά με τις πληροφορίες ιστορικού τύπου που δεν σχετίζονται με την ετυμολογία του κυρίου ονόματος αλλά με το αντικείμενο αναφοράς του, διαπιστώνεται ότι συχνά υπάρχει η τάση να περιλαμβάνονται στον ορισμό των λεξικών ΛΝΕΓ και ΛΚΝ (βλ. και παραπάνω). Ανάλογη στάση υιοθετείται και από αντίστοιχα ξένα λεξικά (βλ. Fontant 1998) και αυτό σχετίζεται με την αναγκαιότητα να δοθούν στον ορισμό οι εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες πάνω στις οποίες βασίζεται η μεταφορά του κυρίου ονόματος.

4.3.3. Χρηστικά σημάδια

Το ΛΝΕΓ δεν χρησιμοποιεί συχνά χρηστικά σημάδια, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις (με χαρακτηρισμούς του τύπου λαϊκό, μειωτικό, υβριστικό, κτλ.), όπως για παράδειγμα στο λ. *καζανόβας* επισημαίνεται ότι χρησιμοποιείται «συνήθως σκωπτικά» (ενώ στο ΛΚΝ, «πειραχτικά»). Αντίθετα, το ΛΚΝ παρέχει πάντα χρηστικά σημάδια και πρέπει να τονιστεί ότι, με ελάχιστες εξαιρέσεις (π.χ. *Γιάννης*) τα περισσότερα κύρια ονόματα με μεταφορική σημασία που εξετάσαμε τα θεωρεί λόγια.

5. Σύγκριση με το αρχείο του ΙΑΝΕ

Στη μελέτη αυτή, προκειμένου να δούμε κατά πόσο το φαινόμενο που εξετάζουμε αποτυπώνεται στις διαλέκτους και τα ιδιώματα της ΝΕ, κρίναμε σκόπιμο να εξετάσουμε αντιπροσωπευτικά κύρια ονόματα με μεταφορική σημασία και στο ΙΑΝΕ, τόσο στους τόμους που έχουν δημοσιευτεί ως τώρα όσο και στο λημματολόγιο όλου του αρχείου (υπό έκδοση). Διαπιστώσαμε ότι πολλά από αυτά, κυρίως λόγια από την μυθολογία, την Βίβλο και τη νεότερη λογοτεχνία (*Αίολος, Άτλαντας, Εγκέλαδος, Γολιάθ, αρλεκίνος, δον Ζουάν*) δεν

31. Πβ. ωστόσο *δον Κιχώτης*.

απαντούν καθόλου ή εμφανίζονται σπάνια (*δον Κιχώτης, δονγκιχωτισμός*) στο αρχείο που αποτελεί βάση του ΙΛΝΕ³². Παρατηρήσαμε ωστόσο ότι όσα έχουν εισέλθει στις διαλέκτους/ιδιώματα, έχουν ευρεία διάδοση και χρησιμοποιούνται συχνά ως επώνυμα/παρωνύμια (*Καζανόβας, Κάιν, Κουταλιανός*) και τοπωνύμια (π.χ. *Ηρακλής, Κύκλωπας*), σε ευχές (*Αβραάμ*)³³ και βλασφημίες (*Ηρώδης*). Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι δημιουργούνται από αυτά παράγωγα (π.χ. *γοργόνι, γοργονιάζω, γοργονίδι, γοργόνικος, γόργονος, καραγκιοζιλεύω, καραγκιοζαρείκος, Καραγκιοζέλης, κοντορεβιθάκης, κοντορεβιθάτος, κοντορεβιθιά*) που απουσιάζουν από την κοινή. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι, ενώ από τα μυθολογικά για παράδειγμα ονόματα στην κοινή έχει περάσει μόνο μια διάσταση του μύθου για τη μεταφορική σημασία, στις διαλέκτους/ιδιώματα χρησιμοποιούνται από το μύθο περισσότερα και διαφορετικά καμιά φορά μεταξύ τους χαρακτηριστικά. Έτσι, για παράδειγμα, το λ. *γοργόνα* απαντά με τις ακόλουθες μεταφορικές σημασίες:

γοργόνα: ... 1. ωραία, ευειδής γυνή Εύβ. (Όρ.) ... β) Γυνή υπερφυσική τό μέγεθος, αλλά και δυσειδής, ατημέλητος, κακότροπος, διεστραμμένη, μοχθηρά κ.τ.τ. ... γ) Γυνή ταχεία εις τας κινήσεις ή εις την εργασία ... δ) Γυνή πλεονέκτις ... ε) Γυνή λαίμαργος ... στ) Γυνή υπνοβάτις ... ζ) Γυνή βάσκανος ... η) Κορασίς άτακτος ... 2) Πτερωτός ίππος ... 3) Η φθείρ ... 4) Λίθος υπερμεγέθης, τερατώδης την θέαν, προκαλών φόβον και δέος ... Η λ. και ως παρωνύμ. υπό τον τύπ. Γοργόνα Πελοπν. (Γαργαλ.) και ως τοπων. υπό τους τύπ. Γοργόνα ...³⁴

Για να καταλήξουμε ωστόσο σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τις διαφορές μεταξύ κοινής και διαλέκτων/ιδιωμάτων στη διαδικασία παγίωσης της μεταφορικής σημασίας των κύριων ονομάτων, είναι απαραίτητη μια λεπτομερειακή εξέταση του υλικού του ΙΛΝΕ.

6. Επίλογος

Στην εργασία αυτή εξετάσαμε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα κύρια ονόματα με μεταφορική σημασία στα μονόγλωσσα λεξικά της ΝΕ. Αφού αναφερθήκαμε σε θεωρητικά ζητήματα που αφορούν στην κατηγορία των κυ-

32. Η απουσία κάποιων ονομάτων είναι δυνατό βέβαια να οφείλεται στο ότι το αρχείο αυτό, όπως άλλωστε και κάθε αρχείο, καλύπτει μέρος μόνο και όχι το σύνολο των πληροφοριών που στοχεύει να αποθηκεύσει.

33. Για τη σχετική φράση στα ιδιώματα βλ. Μπασέα - Μπεζαντάκου (2003: 95-96).

34. Βλ. και λ. *αμαζόνα, Κάιν, λάμια*.

ρίων ονομάτων και εξετάσαμε τους γλωσσικούς μηχανισμούς που ευθύνονται για τη χρήση των κυρίων ονομάτων ως κοινά, διερευνήσαμε σε ποιο βαθμό ενσωματώνονται τα κύρια ονόματα στα λεξικά μιας γλώσσας, και εστιάσαμε τη μελέτη μας στα λεξικά της νεοελληνικής. Παρατηρήσαμε ότι κάθε λεξικό ενσωματώνει συγκεκριμένες κατηγορίες κυρίων ονομάτων στο λημματολόγιό του και ότι δεν υπάρχει απόλυτη συνέπεια στο λεξικογραφικό χειρισμό των κατηγοριών αυτών τόσο από άποψη μακροδομής όσο και μικροδομής. Αυτό οφείλεται μεταξύ άλλων στην περιθωριακή θέση που έχουν τα κύρια ονόματα στην γλωσσική ανάλυση και στο ότι μεγάλος αριθμός κυρίων ονομάτων βρίσκεται σε διαφορετικό στάδιο παγίωσης της μεταφορικής του σημασίας.

Αναμφίβολα η μελέτη αυτή μπορεί να συμπληρωθεί από μια λεπτομερειακή εξέταση της λεξικογραφικής πραγμάτευσης των κυρίων ονομάτων που εμφανίζονται σε στερεότυπες εκφράσεις, των τοπωνυμίων και άλλων κατηγοριών κυρίων ονομάτων – που δεν ήταν δυνατό να συμπεριληφθούν σ' αυτό το άρθρο – και να οδηγήσει σε περισσότερο γόνιμα συμπεράσματα.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΕΥΘΥΜΙΟΥ & ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΡΛΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδριώτης Ν. 1959. *Σημσιολογία*. Θεσ/νίκη. Εκδ. Α.Π.Θ.
- Βαγιακάκος Δ. 1962. «Σχεδιάσμα περί των τοπωνυμικών και ανθρωπωνυμικών σπουδών εν Ελλάδι 1833-1962 (1)». *Αθηνά* 66, 301-424.
- Βαγιακάκος Δ. 1963. «Σχεδιάσμα περί των τοπωνυμικών και ανθρωπωνυμικών σπουδών εν Ελλάδι 1833-1962 (2)». *Αθηνά* 67, 145-369.
- Béjoint H. 1994. *Modern Lexicography. An Introduction*. Oxford. Oxford University Press.
- Γιακουμάκη Ε. 2000. *Ευφημισμός. Γλωσσική προσέγγιση*. Αθήνα.
- Γιακουμάκη Ε. 2000α. «Κυριολεξία και μεταφορά στα τοπωνύμια», Στο *Τα κρητικά τοπωνύμια*. Πρακτικά Διήμερου Επιστημονικού Συνεδρίου 6-7 Νοεμβρίου 1998, Ρέθυμνο Α' τ., 235-250.
- Γιαννακίδου Α. 1992. *Τα κύρια ονόματα ως αντικείμενο διαμάχης ανάμεσα στη θεωρία του Συμπλέγματος των Ιδιοτήτων του J. Searle και τη Θεωρία της Αιτιακής Αλυσίδας του S. Kripke*. Μεταπτυχιακή εργασία. Α.Π.Θ.
- Chandler D. 2002. *Semiotics. The Basics*. London. Routledge.
- Dumarsais C. 1977. *Traité de tropes*. Paris. Le Nouveau Commerce [1^η έκδ. 1730].

- Gary-Prieur M.-N. 1991. "Le nom proper constitue-t-il une catégorie linguistique?". *Langue Française* 92, 4-25.
- Gary-Prieur M.-N. 1994. *Grammaire du nom proper*. Paris. PUF.
- Flaux N. 1991. "L'antonomase du nom proper ou la mémoire du référent". *Langue Française* 92, 26-45.
- Fontanier P. 1997. *Les figures du discours*. Paris. Flammarion. [1^η έκδ. 1821].
- Fontant M. 1998. "Sur le traitement lexicographique d'un procédé linguistique: l'antonomase de nom proper". *Cahiers de lexicologie* 73/2, 5-41.
- Holton D., Mackridge P. & Ει. Φιλιππάκη-Warburton 1999. *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Μετφρ. Β. Σπυρόπουλος. Αθήνα. Πατάκης.
- Jonasson K. 1992. "Les noms propres métaphoriques: construction et interpretation". *Langue Française* 92, 64-81.
- Jonasson K. 1994. *Le nom propre. Constructions et interprétations*. Louvain-la Neuve. Duculot.
- Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων*. 1933-. Αθήνα. Ακαδημία Αθηνών.
- Κλαίρης Χ. και Γ. Μπαμπινιώτης 1996. *Γραμματική της νέας ελληνικής. Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή – Ι. Το όνομα της νέας ελληνικής. Αναφορά στον κόσμο της πραγματικότητας*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Kleiber G. 1981. *Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres*. Paris. Klincksieck.
- Kleiber G. 1995. "Sur la definition des noms propres: une dizaine d'années après". Στο Μ. Noailly (επιμ.) *Nom propre et nomination*, Actes du Colloque de Brest, 21-24 avril 1994, Klincksieck, 11-36.
- Kripke S. 1972. "Naming and Necessity". Στο G. Harman & D. Davidson (επιμ.) *Semantics of Natural Language*. Dordrecht. Reidel, 253-355.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* 1998. Θεσσαλονίκη. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Marmaridou S. 1991. *What's so proper about Names?* Αθήνα. Παράρτημα του περιοδικού Παρουσία αρ. 15.
- Migliorini B. 1927. *Dal nome proprio al nome comune. Studi semantici sul mutamento dei nomi propri di persona in nomi comuni negl'idiomi romanzi*. Genève, Olschki.
- Mill J. 1843. *A System of Logic*. N. York. Longman [2^η έκδ. 1956].
- Morier H. 1981. *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*. Paris. PUF [1^η έκδ. 1961]
- Μπαμπινιώτης Γ. 1998. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας [2^η έκδ. 2002].

- Μπασέα – Μπεξαντάκου Χρ. 1991. «Η μεταφορά στην λεξικογραφία». *Λεξικογραφικό Δελτίο* 17, 111-120.
- Μπασέα – Μπεξαντάκου Χρ. 2003. «Λόγιες φράσεις της Κοινής Νέας Ελληνικής στις διαλέκτους και στα ιδιώματα». *Λεξικογραφικό Δελτίο* 24, 89-96.
- Μπούτουρας Α. 1912. *Τα νεοελληνικά κύρια ονόματα ιστορικά και γλωσσικά ερμηνευόμενα*. Αθήνα. Ραφτάνης.
- Rey-Debove J. 1998. *La linguistique du signe. Une approche sémiotique du langage*. Paris. Armand Colin.
- Russel B. 1905. “On denoting”. *Mind* 14, 479-493.
- Searle J. 1985. “Proper Names”. *Mind* 67, 166-173.
- Strawson P.F. 1950. “On Referring”. *Mind* 59, 320-344.
- Συμεωνίδης Χ. 1992. *Εισαγωγή στην ελληνική ονοματολογία*. Θεσ/νίκη. Κυριακίδης.
- Τομπαΐδης Δ. 1990. *Ελληνικά επώνυμα τουρκικής προέλευσης*. Αθήνα. Επικαιρότητα.
- Τριανταφυλλίδης Μ. 1988. *Νεοελληνική γραμματική (της Δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [1^η έκδ. 1941].
- Τρυφερούλης Κ. 2001. *Κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια) χρησιμοποιούμενα ως λέξεις κοινών εννοιών (έως 1669 μ.Χ.)*. Μεταπτυχιακή εργασία. Α.Π.Θ.

Παράρτημα

Τα κύρια ονόματα στα λεξικά ΛΝΕΓ, ΛΚΝ και ΙΑΝΕ³⁵

	ΛΝΕΓ	ΛΚΝ	ΙΑΝΕ
Αβραάμ, φρ. Αβρ. και Ισαάκ τα αγαθά – αβραμιαίος	+	³⁶	+
Αδάμ, φρ. μήλο του Αδάμ, στην εξορία του Αδάμ	+	+	+

35. Ο πίνακας έγινε με βάση το υλικό του ΛΝΕΓ και του ΛΚΝ, γιατί η έκδοση του ΙΑΝΕ δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Δεδομένου ότι τα λεξικά (αλλά και τα μέλη της ελληνικής γλωσσικής κοινότητας) δεν συμφωνούν πάντοτε μεταξύ τους (βλ. και παραπάνω, § 4.1.1), στο παράρτημα αυτό δεν τηρείται συγκεκριμένος και απόλυτος κανόνας σε ό,τι αφορά στην γραφή των κυρίων ονομάτων με μικρό ή κεφαλαίο αρχικό γράμμα.

36. Στο λ. αγαθό.

	<i>ΛΝΕΓ</i>	<i>ΛΚΝ</i>	<i>ΙΛΝΕ</i>
<i>Άδης</i>	+	+	+
<i>Άδωνις</i>	+	-	-
<i>Αισχύλος – αισχύλειος</i>	+	+	-
<i>αμαζόνα</i>	+	+	+
<i>Αμάλθεια, φρ. το κέρασ της Α.</i>	+	+	-
<i>Άννας, φρ. από τον Άννα στον Καϊάφα</i>	+	-	+
<i>άπιστος Θωμάς</i>	+	+	₃₇
<i>Απόλλων – απολλώνιος</i>	+	-	-
<i>Αριάδνη, ο μίτος της Α.</i>	+	₃₈	-
<i>αριστοφανικός</i>	+	+	-
<i>αρλεκίνος</i>	+	+	-
<i>Άτλας – άτλαντας</i>	+	+	-
<i>Αυγείας – κόπρος του Α.</i>	+	₃₉	-
<i>Αφροδίτη</i>	+	+	-
<i>αχίλλειος</i>	+	+	-
<i>βακχικός</i>	+	+	-
<i>Βαρθολομαίος, η νύχτα του Αγ. Β.</i>	+	₄₀	-
<i>βεληγκέκας</i>	+	-	-
<i>βενιαμίν</i>	+	+	-
<i>Βερζεβούλ</i>	+	+	₄₁
<i>βοναπαρτισμός</i>	+	+	-
<i>Βούδας – βουδισμός</i>	+	+	-
<i>Βρούτος, φρ. και συ τέκνον Βρ.</i>	+	+	-
<i>Βύρων – βυρωνισμός</i>	+	-	-
<i>Γιάννης</i>	+	+	+
<i>Γολιάθ</i>	+	-	-
<i>Γοργόνα</i>	+	+	+
<i>(ανθ' ημών) Γουλιμής</i>	+	-	-
<i>Γραμματείς, φρ. Γρ. και Φαρισ.</i>	+	+	-
<i>Δαβίδ, φρ. Δ. και Γολιάθ</i>	+	-	-

37. Στο λ. άπιστος.

38. Στο λ. μίτος.

39. Στο λ. κόπρος.

40. Στο λ. νύχτα.

41. Στο λ. βερζεβούλης.

	<i>ΛΝΕΓ</i>	<i>ΛΚΝ</i>	<i>ΙΑΝΕ</i>
δαλαί λάμα	+	+	-
δαμόκλειος (σπάθη)	+	+	-
Δαναοί, φρ. φοβού τους Δ. και δώρα φέροντας	+	-	-
δαντικός – δάντειος	+	+	-
Διάβολος - Σατανάς - Εωσφόρος - Μεφιστοφελής	+	+	+
διονυσιακός – διονυσιαστής	+	+	-
Διόσκουροι	+	+	+ ⁴²
δον Ζουάν – δονζουανικός – δονζουανισμός	+	+	-
δον κιχώτης – δονκιχωτικός – δονκιχωτισμός	+	+	+
δρακόντειος	+	+	+ ⁴³
Δράκουλας	+	+	+
Εγκέλαδος	+	+	-
επικούρειος	+	+	-
επιμηθέας – επιμήθεια	+	+	-
έριδα, φρ. το μήλον της Έρ.	+	+	+
ερινύες	+	+	-
ερμαφρόδιτος	+	+	+
Εφιάλτης	+	+	+
Εωσφόρος	+	+	+
Ζορρό, φρ. κάνω τον Ζορρό	+	-	-
Ηγερία	+	+	-
Ηρακλής – ηράκλειος	+	+	+
ηροστράτειος (σε φρ.)	+	-	- ⁴⁴
Ηρώδης	+	-	+
Ησαίας, φρ. χορεύω τον χ. του Η.	+	+	+
Ήφαιστος – ηφαίστειο	+	+	+
Θέμις (και φρ.)	+	+	+
Θέσπις, φρ. άρμα Θ.	+	-	-
Θωμάς, φρ. άπιστος Θ.	+	+	+
Ιαβέρης	+	+	-
Ιάγος	+	+	-

42. Μαρτυρείται μόνο ως τοπωνύμιο.

43. Απαντά μόνο ως ουσιαστικό δρακόντειο.

44. Απαντά ωστόσο το κύριο όνομα Ηρόστρατος.

	<i>ΛΝΕΓ</i>	<i>ΛΚΝ</i>	<i>ΙΛΝΕ</i>
<i>Ίκαρος</i>	+	+	+
<i>Ιουδαίος, φρ. περιπλανώμενος Ι.</i>	+	+	+ ⁴⁵
<i>Ιούδας, φρ. το φιλί του Ι.</i>	+	+	+ ⁴⁶
<i>ίριδα</i>	+	+	+
<i>ιψενικός, φρ. ιψενικό τρίγωνο</i>	+	+	-
<i>Ιώβ, φρ. τα πάθη του Ι. – ιώβειος</i>	+	+	-
<i>καδμεία (νίκη)</i>	+	+	-
<i>καζαμίας</i>	+	+	+
<i>καζανόβας</i>	+	+	+
<i>Κάιν</i>	+	+	+
<i>Καίσαρας, φρ. Καίσαρος Καίσαρι</i>	+	+	+ ⁴⁷
<i>Καραγκιόζης</i>	+	+	+
<i>Καρνάτιδα</i>	+	+	+
<i>Κασσάνδρα</i>	+	+	+
<i>Κατίνα</i>	+	+	+
<i>Κένταυρος</i>	+	+	+
<i>Κέρβερος</i>	+	+	+
<i>Κίρκη</i>	+	-	+
<i>Κοκκινοσκουφίτσα</i>	+	+	+
<i>Κοντορεβιθούλης</i>	+	+	+
<i>κουασιμόδος</i>	+	+	-
<i>κουταλιανός</i>	+	-	+
<i>κουτρούλης, φρ. του κουτρούλη ο γάμος</i>	+	+	+ ⁴⁸
<i>κροίσος</i>	+	+	+
<i>Κρόνος</i>	+	+	-
<i>Κύκλωπας</i>	+	+	+
<i>Λάζαρος, φρ. αναστήθηκε σαν τον Λ.</i>	+	+	+
<i>λάμια</i>	+	+	+
<i>Λεβιάθαν</i>	+	+	-
<i>λενινισμός</i>	+	+	-

45. Δε μαρτυρείται η φράση.

46. Δεν απαντά η φράση.

47. Απαντά το κύριο όνομα, όχι όμως και η φράση.

48. Δεν απαντά η φράση.

	<i>ΛΝΕΓ</i>	<i>ΛΚΝ</i>	<i>ΙΑΝΕ</i>
<i>Λούης, φρ. έγινα λούης</i>	+	+	+ ⁴⁹
<i>λουκούλλειος, φρ. λ. γεύμα</i>	+	+	+ ⁵⁰
<i>Μαγδαληνή</i>	+	+	-
<i>μαζοχισμός</i>	+	+	-
<i>μαθουσάλας</i>	+	+	+
<i>μαικήνας</i>	+	+	-
<i>μαινάδα</i>	+	+	-
<i>μακιαβελισμός</i>	+	+	-
<i>Μαμωνάς, φρ. τα πλούτη του Μ.</i>	+	+	-
<i>Μαρία (και φρ.)</i>	+	+	+
<i>μανσωλείο</i>	+	+	+
<i>μέγαιρα</i>	+	+	+
<i>μέντορας</i>	+	+	-
<i>μεσσαλίνα</i>	+	+	+ ⁵¹
<i>μεσσίας</i>	+	+	+
<i>Μεφιστοφελής – μεφιστοφελικός</i>	+	+	-
<i>μιθριδατισμός</i>	+	+	-
<i>μολώχ</i>	+	+	-
<i>Μορφέας, φρ. στην αγκαλιά του Μ.</i>	+	+	-
<i>μούσα</i>	+	+	+
<i>Ναθαναήλ, φρ. Φ. και Ν.</i>	+	+	+
<i>νάρκισσος</i>	+	+	+
<i>νέμεση</i>	+	+	-
<i>νερώνειος</i>	+	-	- ⁵²
<i>Νέστορας</i>	+	+	+
<i>νύμφη</i>	+	+	-
<i>Νώε, φρ. κατακλυσμός του Ν.</i>	+	+	+
<i>Οδυσσέας – οδύσσεια</i>	+	+	+
<i>Οθέλλος</i>	+	+	-
<i>οιδιπόδειο σύμπλεγμα</i>	+	+	-
<i>ολύμπιος</i>	+	+	+

49. Δε μαρτυρείται η φράση.

50. Δεν απαντά η φράση, αλλά παραδίδεται το λ. *Λούκουλλος* και με τη σημασία *λαίμαργος*.

51. Η μοναδική μαρτυρία προέρχεται από τα ΜΝΕ (Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά).

52. Απαντά ωστόσο το κύριο όνομα *Νέρωνας* ως παρωνύμιο.

	<i>ΛΝΕΓ</i>	<i>ΛΚΝ</i>	<i>ΙΑΝΕ</i>
<i>ομηρικός</i>	+	+	-
<i>Ονούφριος</i>	+	+	+
<i>Παλλάς – παλλάδιο</i>	+	+ ⁵³	+ ⁵⁴
<i>Παναγία</i>	+	+	+
<i>Πανδώρα, φρ. το κουτί της Π.</i>	+	_ ⁵⁵	+
<i>Παντελής, φρ. τα ίδια Π. τα ίδια Π.</i>	+	_ ⁵⁶	+ ⁵⁷
<i>Πήγασος</i>	+	+	-
<i>Πηνελόπη</i>	+	+	+
<i>Πλάτων – πλατωνικός – πλατωνισμός</i>	+	+	_ ⁵⁸
<i>Πόντιος Πιλάτος</i>	+	+	+ ⁵⁹
<i>πριάπειος</i>	+	-	-
<i>πριαπισμός</i>	+	+	+
<i>προκρούστειος</i>	+	+	-
<i>πτωχοπροδορισμός</i>	+	+	-
<i>πυγμαλίων</i>	+	-	-
<i>πυθία</i>	+	+	_ ⁶⁰
<i>πύρρειος (νίκη)</i>	+	+ ⁶¹	-
<i>ροβινσώνας</i>	+	-	+
<i>σαδισμός- σαδιστής</i>	+	+	+
<i>Σάιλοκ</i>	-	+	-
<i>Σαμαρείτης, φρ. καλός Σ.</i>	+	+	+
<i>σαπφικός, φρ. σ. έρωτας</i>	+	+	-
<i>σαρδάμ</i>	+	+	-
<i>σαρδανάπαλος</i>	+	+	+
<i>σαρδόνιος</i>	+	+	_ ⁶²
<i>Σάτυρος</i>	+	+	+

53. Μόνο λ. *παλλάδιο*.

54. Απαντά το λ. *Παλλάδα*, όχι όμως *παλλάδιο*.

55. Στο λ. *κουτί*.

56. Στο λ. *ίδιος*.

57. Δεν μαρτυρείται η φράση.

58. Απαντά μόνο το λ. *Πλάτων* ως κύριο όνομα.

59. Στο λ. *Πιλάτος*.

60. Απαντά ωστόσο το επίθετο *πύθιος*, -α, -ο.

61. Στο λ. *νίκη*.

62. Υπάρχει στο αρχείο το επίρρημα *σαρδόνια* από το περιοδικό *Νέα Εστία* 21 (1937) 287.

	<i>ΛΝΕΓ</i>	<i>ΛΚΝ</i>	<i>ΙΛΝΕ</i>
σειρήνα	+	+	+
Σίβυλλα – σιβυλλικός	+	+	+
σιληνός	+	+	-
σιμωνία	+	+	+
Σίσυφος – σισύφειος	+	+	-
Σκύλλα, φρ. Σ. και Χάρυβδη	+	+	+
σολομωνική	+	+	+
σολομώντεια λύση	+	+	-
Σταχτοπούτα	+	+	-
στεντόρειος	+	+	-
σφίγγα	+	+	-
Τάνταλος, φρ. το μαρτύριο του Τ.	+	_ ⁶³	-
Ταρτούφος	+	+	-
τιτάνας- τιτάνειος	+	+	-
τόφαλος	+	+	+
τσελεμεντές	+	+	+
τυφώνας	+	+	+
φαντομάς	+	+	-
Φαραώ, φρ. οι δέκα πληγές του Φ.	+	+	+
φαρισαίος- φαρισαϊσμός	+	+	+
Φάτα Μοργκάνα	+	-	-
Φίλιππος, φρ. βρήκε ο Φ. τον Ναθαναήλ	+	+	+
φοίνικας	+	+	+
Χαράλαμπος, φρ. κλάφ'τα Χ.	+	_ ⁶⁴	+ ⁶⁵
Χάρυβδη	+	+	+
χίμαιρα	+	+	-
Χριστός (και φρ.)	+	+	+

63. Στο λ. μαρτύριο.

64. Στο λ. κλαίω.

65. Δεν απαντά η φράση.

ANGELIKI EFTHYMIOY & GRAMMATIKI KARLA

The adventures of a Cazanova in the Modern Greek dictionaries. The issue of proper names with metaphorical meaning in lexicography

SUMMARY

This paper discusses the general issue of proper names with metaphoric meaning in lexicography. More specifically we investigate a) to what extent dictionaries contain such names in their entry-words, given that they are considered to belong in the borderline between common and proper names and b) what types of information are given in their definitions. This study, based on contemporary monolingual Modern Greek dictionaries, reveals many inconsistencies, which betray the perplexity of the lexicographer when it comes to accounting for proper names with metaphoric meaning.